

Šmajš, Josef

Ontická role kulturní informace

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1999, vol. 48, iss. B46, pp. [41]-50

ISBN 80-210-2314-7

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106462>

Access Date: 10. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF ŠMAJS

ONTICKÁ ROLE KULTURNÍ INFORMACE¹

Předpokladem pochopení různých obsahových variant pojmu informace, s nimiž se dnes setkáváme ve vědeckých a filosofických textech, může být analýza funkce informace v příslušném systému – její onticky konstitutivní role. Postižení této role, jak ukážeme, usnadňuje i řešení jiných filosofických otázek: např. problému jedinečnosti člověka, podstaty spontánní kreativity přírody, problému ekologické opozice kultury vůči přírodě.

Výchozím bodem naší úvahy budou dvě osobní přesvědčení: *Za prvé*, že informace (obsah vnitřní paměti systému) existuje objektivně, tj. i před člověkem a nezávisle na něm. Dnes totiž víme, že i v anorganickém světě na sebe jeho struktury vzájemně působí nejen látkově a energeticky, nýbrž také informačně. První reálnou informaci, a to jako onticky konstitutivní informaci strukturální (duplikát uspořádanosti) i jako k ní doplňkovou informaci sémantickou (významovou), však spontánně vytvářejí živé systémy. *Za druhé*, že po vzniku kultury existuje informace ve dvou základních formách: jako původní *informace přirozená* a jako nová, kulturou vytvářená *informace sociokulturní*. Protože obě tyto formy informace jsou přibližně stejně onticky konstitutivní, teprve s přihlédnutím k této skutečnosti má smysl uvažovat o různých tradičních problémech sociokulturní informace sémantické a strukturální.

*

Biotické systémy nezískávají a nehromadí informaci proto, aby se kochaly poznanou pravdou. Jejich „poznávání“, jakkoli zahrnuje i rysy nadbytečnosti, je důsledně podřízeno životu. Mnohočetné způsoby biotického „poznávání světa“, tj. např. spontánní generování informačních variant a selekce hotových fenotypových forem, které udržují a pozměňují genom, i víceméně „intencionální“ smyslové poznávání živočichů s CNS, které umožňuje adaptaci na konkrétní podmínky prostředí, mají prokazatelně pragmatický účel: protože jde o „poznání“ kompatibilní s prostředím, zajišťuje dlouhodobě možnou fyzickou reprodukci.

---

¹ Tato stať volně navazuje na náš článek „Informace jako potenciální kategorie filosofie“, který vyšel v minulém ročníku SPFFBU, B 45, 1998, s. 69–74.

ci živých systémů, jejich adaptaci na vnější svět i pomalou průběžnou evoluci. Biotické „poznání“ je tedy v tomto smyslu onticky konstitutivní.

V důsledku vlivné evropské tradice, která od Aristotela po Hegela spatřovala účel lidského poznání v poznání samém, v odhalování pravdy a v duchovní kultivaci člověka, nebyla po dvě tisíciletí pro filosofické úvahy samozřejmá myšlenka, že vedle poznání zaměřeného na pravdu kulturní systém stojí a padá s poznáním, jehož určení není tak vznešené: zajišťovat existenci, reprodukci a evoluci kultury. Neustále rostoucí nadprodukce volné sociokulturní informace totiž stále více zakrývá fakt, že kultura může existovat pouze jako otevřený nelineární systém s aktivní vnitřní informací, že může existovat a fungovat pouze díky tomu, že vstřebává, zpředměťuje a kumuluje informaci, své vlastní nebiologické poznání. A toto poznání, jakkoli je ve srovnání s „obsahově jednoznačným poznáním“ biotickým vágní, jednoúrovňové a fragmentární, je v kulturním systému analogicky onticky produktivní, jako je historicky starší „poznání“ živých systémů. Takže platí-li pro tyto systémy provokativní metafory chilských filosofujících biologů U. Maturana a F. Varely, že „každý čin je poznání a každé poznání je čin“ a že „život je poznání“², musí pro kulturní systémy platit teze víceméně analogická: *kultura vzniká zpředmětněním svého vlastního sociokulturního poznání, své vlastní kulturní informace*

Před rozvedením výše uvedené myšlenky je ovšem užitečné zdůraznit, že kultura není ani pouze informací, ani pouze „komplexním, sociálně získaným chováním“.³ Je *disipativní strukturou*, tj. *fyzickým systémem*, který jako „genom“ *obsahuje duchovní kulturu — sociokulturní informaci*. Konstitutivní roli sociokulturní informace lze proto pochopit nejen analýzou zvláštního obsahu, struktury a funkce sociokulturní informace, nýbrž i systémově evoluční interpretací otevřeného nelineárního systému kultury. Tento ontický systém totiž musí reprodukovat a transformovat své tělo analogicky, jako to činí živé systémy: na úkor konzumace látkové a energetické výživy z vnějšího prostředí. Systém té které kultury, její celek, který je schopný existence a evoluce, mohou tedy vytvořit *pouze fenotypové struktury kultury*. A ty se staly jak novým prostředím lidského života a ukazatelem technické a sociální vyspělosti kultury, tak i nejspolehlivějším *měřítkem ekologické adekvátnosti kultury duchovní*. A protože tyto struktury jsou dnes bezprostřední příčinou nevratného poškozování pozemského přírodního prostředí, vzniká oprávněná otázka, jak je ekologická krize podmíněna informačně (ideově, poznáním) a zda ji lze na této úrovni řešit.

A nyní ještě dvě předběžné poznámky k obsahu sociokulturní informace. *Za prvé*: tato informace se po vzniku kultury vyděluje z přirozené informace epigenetické (sémantické, aposteriori) a současně se diferencuje na informaci strukturní a sémantickou. Vzhledem k evolučnímu vyladění neurosomatické struktury člověka na faktory přírodního prostředí podstatné pro udržení a rozvoj

2 Maturana, H., Varela, F.: Der Baum der Erkenntnis. Die biologischen Wurzeln des menschlichen Erkennens. Hamburg 1987, S. 31 a 191.

3 Wilson, E.O.: Consilience. The Unity of Knowledge. New York 1998, český Konsilience. Praha, Lidové noviny 1999, s. 187.

života lidských předků bylo nadbytečné, aby jeho poznávací aparát byl citlivější,⁴ aby byl konstruován pro přímé odkrývání toho, co lze Bohmovou terminologií nazvat implikátním řádem a čemu se obvykle říká vědecká pravda. *Více než o pravdu šlo v ekologicky ustálených podmínkách o přežití.* Pro udržení kultury nebylo až do vzniku globální ekologické krize rozhodující, zda lidé mají přiměřený obraz světa, zda přírodu v jejím celku objektivně pravdivě poznávají. Protože přírodní podmínky kulturního života spolehlivě reprodukovala příroda sama, člověku postačovalo, aby se zaměřoval (samozřejmě prostřednictvím kulturního systému) sám na sebe. Šlo o to, aby se přiměřeně socializoval, aby dobře komunikoval, správně se orientoval a adaptoval. *O pravdu v ontologických otázkách, o interpretaci světa bez ohledu na nynější představy o postavení člověka v něm, ba dokonce bez ohledu na způsob lidského prožívání světa, jde teprve dnes.* Vyjádřeno v pojmech strukturní a sémantické informace: v evoluci kulturních systémů dominovala složka sociokulturní informace sémantické.

Za druhé: nebiotická sociokulturní informace, která umožnila kulturu a která ve svém úhrnu podle Lorenzova obrazného vyjádření „představuje zrovna tak velkou zásobárnu selekcí nahromaděného vědění jako nějaký živočišný druh“, měla od počátku *zvláštní obsah*. Již jsme dříve uvedli, že neobsahovala pouze poznatky. Ale i poznatky, které zahrnovala, měly jeden společný rys. Vznikaly totiž vysoce selektivním způsobem, či přesněji *zvláštním „čtením“* okolní přírodní a kulturní uspořádanosti lidskými smysly a rozumem. A již jsme také poukázali na to, že se v první řadě netýkaly vnitřní struktury věcí a živých systémů, ale — využijeme-li charakteristickou terminologii novověké filosofie a vědy — tzv. *primárních kvalit skutečnosti*.⁵ Dávno před vznikem novověké přírodovědy se totiž v evropském kulturním okruhu prosazovala zřetelná praktická orientace: zájem o poznávání částí světa v izolaci od jejich zbytku, orientace na poznávání tvaru,⁶ velikosti a uspořádanosti věcí v omezeném zájmovém prostoru člověka. I když to nebyla orientace jediná (souběžně s ní se např. udržovala i východní holistická perspektiva), otevírala cestu lineárnímu zkoumání a technologické exploataci přírody bez ohledu na její celek, na její nelineární charakter, evolučně vytvořenou uspořádanost a rovnováhu.

4 „Naše smysly musejí být natolik citlivé, aby načerpaly z okolí dostatečné množství informace. Na druhé straně však jejich citlivost nesmí být přehnaně vysoká“. Barrow, J. D.: *Theories of Everything. The Quest for Ultimate Explanation.* Oxford University Press 1991, český překlad Teorie všeho. Praha, Mladá fronta 1996, s. 248.

5 Duch mechanické přírodovědy, obvykle kritizovaný jen v rovině gnoseologické, je zřejmě natolik slučitelný s lidskou přirozeností — s biologicky predeterminovanou pozitivní závislostí člověka na úspěchu jeho ofenzivní adaptivní strategie, že se ve sféře praktických technických aplikací ani dnes neseťkává s žádným výraznějším protestem veřejnosti.

6 O mimořádném kulturním významu tvarového vnímání u člověka K. Lorenz metaforicky poznamenal: „Hraničí to se zázrakem, jak je tvarové vnímání s to absorbovat konfigurace znaků z chaotického pozadí nahodilých podnětových dat a po celá léta je uchovávat“. Lorenz, K.: *Vergleichende Verhaltensforschung. Grundlagen der Ethologie.* Wien — New York 1978, český překlad Základy etologie. Praha 1993, s. 43.

Komplikovanou strukturně konstitutivní roli historicky i lokálně proměnlivé sociokulturní informace se nyní pokusíme přiblížit jejím srovnáním se strukturně konstitutivní rolí přirozené informace genetické.

Přirozená genetická paměť člověka je jeho strukturální paměť druhovou, vysoce stabilní, schopnou replikace a sebereparace. Aby mohla být jeho skutečnou „výrobní dokumentací“, aby mohla být programem jeho ontogeneze, musí obsahovat všechny relevantní informace o organizační struktuře a kompatibilitě (komensurabilitě) jeho těla s prostředím — musí být pamětí molekulárně interaktivní, spojitou a vysoce objektivní.

Tato přirozená paměťová struktura je totiž součástí implikátního řádu pomalu se vyvíjejícího planetárního života. Obsahuje strukturální konstitutivní informaci, do níž se historická evoluční zkušenost druhu zapisuje univerzálním konzervativním jazykem nukleových kyselin.⁷ Vzhledem ke komplikovanému mechanismu zápisu nové informace, v němž důležitou roli hrají spontánně generované informační změny, mutace a selekce, nelze do lidského genomu téměř vůbec vstupovat: nelze mu přímo sdělit aktuální informaci z vnějšího, ani z vnitřního prostředí člověka,⁸ nelze mu předat informaci z jiného jazyka, např. z našeho jazyka pojmového.

Zvláštní strukturně informační izolace přirozených biologických konstrukcí od neustále se proměňujícího vnějšího prostředí může být sice jednou z příčin pomalého morálního stárnutí biologických druhů, ale její evoluční význam je v souhrnu pozitivní: pomáhá reprodukovat evolučně vzniklou biologickou diverzitu života, chrání biologické druhy před zánikem, tj. před nevratnou adaptací na pouze dočasně změněné životní podmínky. K pohotové reakci na proměnlivé vnější prostředí jsou totiž složitější organismy vybaveny jiným, adekvátnějším způsobem: „evolučně sémanticky nastaveným“ nervovým systémem.

Překážkou „zápisu“ neuronální informace o vnějším prostředí do genomu jedince či genofondu populace není ovšem jen *bariéra jazyková*, s níž se např. setkáváme i při genových manipulacích. Je tu i zatím *nepřekročitelná bariéra fyziologická*: cézura mezi genetickou pamětí, lokalizovanou v jádře buňky a částečně i v některých buněčných organelách, a pamětí epigenetickou, která, jak jsme již uvedli, je lokalizovaná jak uvnitř buňky, tak zejména ve struktuře vazeb mozkových buněk (neuronů). Jinými slovy řečeno, uvnitř živých systémů neexistuje obousměrné propojení těchto dvou rozdílných paměťových struktur. Na nejnižší organizační úrovni živých systémů to lapidárně vyjadřuje dosud platné ústřední dogma molekulární biologie, které kromě jiného tvrdí, že přenos infor-

⁷ Genofond člověka „dvakrát moudrého“ je objektivní konstitutivní informací „normálního“ biologického druhu, která je vysoce stabilní a která proto odpovídá jen pomalu se proměňující biosféře. Vzhledem k jeho zpožděné a omezené reakci na vnější podmínky je vlastně adekvátní biosféře, která kdysi formovala především naše biologické předky — hominidy.

⁸ I když nebylo nikdy prokázáno, že se sociální adaptace člověka mohou fixovat do DNA, o tuto nepotvrzenou hypotézu je kupodivu stále značný zájem. Snažil se ji potvrdit výzkum tzv. genetické asimilace, který se zabývá biologickým sblíživáním kdysi odděleně žijících populací.

mace z nukleové kyseliny do bílkoviny možný je, ale v opačném směru možný není.⁹

Přirozená epigenetická paměť člověka, především však její část, paměť šedé kůry mozkové, z níž se v průběhu kulturní evoluce vytváří složité strukturovaný biotický nosič paměti sociokulturní, je ovšem svou biologickou podstatou *paměti podpůrnou, krátkodobou a nespojitou*. Navzdory souvisele kulturní tradici se její individuální obsah vytváří vždy až v průběhu životní zkušenosti individua a také spolu s ním zaniká. Nejenže se netýká složité vrstevnaté struktury lidského organismu, netýká se ani složité vrstevnaté struktury abiotického a biotického prostředí Země. Jak jsme již připomínali, bez přiměřené vědecké a filosofické kultivace se svým obsahem týká pouze fragmentů jedné úrovně makroskopické struktury skutečnosti. Spoluvytváří náš přirozený obraz světa, který je nutně částečný a druhově deformovaný (sobecký) a který se do genetické paměti zapisovat nemůže.

Sociokulturní paměť člověka, která vzniká z jeho přirozené paměti epigenetické a v jejímž obsahu má smysl rozlišovat informační aspekt sémantický a strukturní, není snadno postižitelná ani obsahově, ani funkčně. Na rozdíl od onticky spolehlivé genetické paměti, která je paměti celého našeho druhu a která vysokým stupněm přímé molekulární interaktivnosti zajišťuje jeho somatickou i behaviorální kompatibilitu s prostředím, naše nově vzniklá sociokulturní paměť žádnou podobnou kompatibilitu dlouhodobě garantovat nemůže — není dostatečně objektivní. Na jeden z důvodů této neobjektivity, tj. na odvozenost obsahu sociokulturní informace z tzv. primárních kvalit fenotypové struktury skutečnosti, jsme již upozornili. Existují však také důvody další. Například jednosměrný proces replikace genetické informace se realizuje v buňce nebo v jejím jádře na základě přímého deterministického kopírování. Vysoká spolehlivost tohoto procesu je pojištěna tím, že se novému hostiteli (somatické či pohlavní buňce) spolu s příslušnou informací předává i její nosič — molekula DNA.¹⁰ A právě tím se přísně deterministický přenos genetické informace podstatně liší od vágního, potenciálně nekonečného, všem lidem přístupného, a proto i dezinterpretovatelného šíření zpráv, poznatků a teorií informace sociokulturní.¹¹

Pokusíme se obsahovou vágnost a proměnlivost ontické role sociokulturní informace lépe vysvětlit. Zatímco u většiny živočichů se uchovala výrazná převaha fylogeneticky staršího chemického kódování relevantní sémantické informa-

⁹ Toto dogma, jehož „platnost“ lze patrně rozšířit i na oblast praktických aplikací kulturní informace, kdy také z lidských artefaktů uživateli do jejich hlavy zakódovaná informace samovolně neteče, bylo zformulováno už v roce 1957 F. H. C. Crickem.

¹⁰ Pro představu přísného deterministického předávání genetické informace z buňky do buňky při pohlavním rozmnožování by snad jako přibližný model mohl posloužit mechanismus předávání souboru (článku) uloženého na disketě do počítače příslušné redakce.

¹¹ Biotický nosič sociokulturní paměti sám o sobě (tj. bez podpůrné teoretické reflexe) rozpozná ovšem pouze onu část významu, která mohla být anticipována geneticky, tj. která úzce souvisí se základními životními funkcemi lidského organismu a s jeho apriorním nastavením na ofenzivní adaptivní strategii.

ce o vnějším světě, které se svou jednoznačností částečně podobá výše uvedené replikaci genetické informace, člověk epigenetickou informaci přijímá a druhotně kulturně kóduje téměř výhradně jen s pomocí dvou smyslů — zraku a sluchu. Tato potenciálně bohatší audiovizuální báze, která nepochybně přispěla k rozvoji teoretických složek duchovní kultury, je ovšem k vnějšímu světu nepoměrně volněji přiřazena. I když její biotický nosič — lidský mozek — je dnes modifikován také sociokulturně (jeho strukturu může průběžně formovat učení), problém rozpoznání relevantní kulturní informace, určení její hodnoty a využitelnosti se tím neřeší.¹²

Neurčitost a problematickou závaznost kulturní informace na úrovni individua totiž ovlivňuje ještě jeden moment. Pomineme-li otázku její kompatibility s vnějším světem i problém jejího kódování, zjišťujeme, že do lidského mozku vstupuje jakoby jen sama o sobě, tj. nejen bez svého nosiče, ale i bez jakéhokoli vnějšího zprostředkujícího média. Mezi lidmi i mezi člověkem a světem se tedy předává jen zvláštní rezonancí jemných mediálních struktur vnějšího a vnitřního prostředí organismu — především prostřednictvím vlnění a fotonů. Ani specifická elektromagnetická interakce mezi nosiči technické paměti v našich počítačích, jakkoli je sama o sobě deterministická, biologicky a kulturně podmíněnou vágnost sociokulturní informace nesnižuje.¹³

I když proces jazykového kódování sociokulturní informace, který rovněž ovlivňuje míru její přiměřenosti vnějšímu světu, v tomto textu analyzovat nemůžeme, stručně upozorníme alespoň na obecný problém symbolismu. Lidské vnímání makroskopického uspořádání skutečnosti bylo na počátku, tj. bez dnešních pojmových ideálů a teoretických interpretačních konstrukcí, zbarveno výrazně biologicky, tj. bylo synkretické (splývalo s projekcí nereflektovaných pocitů, potřeb a představ do věcí samých), ale už umožňovalo objektivně rozlišovat vlastnosti i strukturu vnějšího prostředí. Pojmenování a nahrazení věcí symboly, které bylo patrně nejvýznamnějším kulturním aktem, znamenalo nejen možnost manipulovat s nimi myšlenkově — pomocí slovní magie,¹⁴ ale stále více i možnost manipulovat s nimi prakticky.

12 Problém specifického audiovizuálního přenosu sociokulturní informace vynikne zejména tehdy, když uvážíme, že „devadesát devět procent zvířat se orientuje podle chemických stop na zemi, podle aromatických látek vypouštěných do vody nebo vzduchu...“ Wilson, E. O.: *The Diversity of Life*. Harvard University Press. 1992, česky *Rozmanitost života*. Praha 1995, s. 8.

13 V této věci poněkud mechanisticky uvažující R. Dawkins mezi různými způsoby replikace genů a memů (myšlenek, pozn. J. Š.) nerozlišuje. „Stejně jako se geny rozmnožují v genofondu přeskokováním z těla do těla za pomoci spermií nebo vajíček, tak se memy rozmnožují v memofondu (meme pool) přeskokováním z mozku do mozku... Zasadíte-li do mého mozku plodný mem, pak doslova můj mozek infikujete; přeměníte ho na dopravní prostředek pro rozšiřování memu stejným způsobem, jako může virus parazitovat na genetickém mechanismu hostitelské buňky“. Dawkins, R.: *The selfish gene*. Oxford University Press 1976, česky *Sobecký gen*. Praha, Mladá fronta 1998, s. 175.

14 Na tento problém upozornil A. Gehlen myšlenkou, že technickému ovládnutí vnějších přírodních sil předcházelo jejich ovládnutí fiktivní, pomocí nadpřirozené techniky, tj. magie.

Zejména vytvoření symbolů, které podle L. von Bertalanffyho „daleko překračuje biologickou výhodu“, dovršilo oddělení vnitřního a vnějšího světa člověka. Znamenalo totiž přechod ke zcela novému interpretativnímu jazyku, který – např. na rozdíl od příkazovacího jazyka chemických signálů — svým obrazným charakterem zvyšoval lidské sebevědomí, osvobozoval od instinktů a posiloval pocit netotožnosti člověka a přírody. Víceméně svobodně utvářené jsoucno pojmových symbolů, které získalo svou svébytnost, ontologicky rozdělilo to, co v celé animální říši nikdy odděleno nebylo: svět a jeho obraz v mysli člověka. Vzniklo tak i lidské neuspokojení z přirozeného stavu světa.¹⁵

Symbolismus tedy jakoby odpojil sociokulturní informaci a zprostředkovaně i lidskou mysl od světa věcí a chemických signálů a nabídl jim nový stupeň volnosti: praktická metoda pokusu a omylu mohla být nahrazena metodou rozumovou, tj. pokusem a omylem v pojmových symbolech; kauzalitu mohla doplnit finalita — účelnost. Tak jako již dávno před tím byl budoucí cíl anticipován přírodou prostřednictvím slepé genetické informace, mohl být nyní analogicky anticipován také kulturou — prostřednictvím lidské vědomé informace epigenetické, sociokulturní (pochopitelně jen ve svém ideálním symbolickém obrazu). Z hlediska, které sledujeme, je ovšem neméně významné i to, že symbolismus vytvořil předpoklady pro umělý jazykový zápis, tj. vytvořil novou, v přírodě neexistující specializovanou paměťovou strukturu vně lidského mozku. Tím ovšem podstatně rozšířil i jeho přirozenou schopnost kódovat, kumulovat a uspořádávat neuronální informaci. Nejen zpředmětněné, ukázané a vyslovené intelektuální představy, ale nyní i představy zaznamenané a zakreslené se mohly stát součástí obecné sociokulturní informace — „genomu kultury“.¹⁶

Jednou z příčin ontické opozice kultury vůči přírodě, která s vágností a nejednoznačnou ontickou rolí sociokulturní informace souvisí spíše nepřímou, je také faktor interně biologický, fyziologický. Je jím fakt, že některé vědomé procesy lokalizované v nejvyšších strukturách mozku (v tzv. neocortexu) jsou dodnes spojeny s jeho hlubšími a staršími strukturami, označovanými jako archi-cortex, paleocortex, podkorová jádra atp. Vědomé procesy člověka tedy stále úzce souvisejí s fylogeneticky starými emocemi a intencionalitou oněch biologických druhů, které dnešnímu člověku předcházely a u nichž nikdo, tj. ani slepá

„Fascinace automatismem znamená pro techniku předracionální a mimopraktický popud...“
Gehlen, A.: Die Seele im technischen Zeitalter. Hamburg 1957, česky Duch ve světě techniky. Praha 1972, s. 39.

15 Na zásadní význam symbolismu v evoluci kultury upozorňuje L. von Bertalanffy: „Symbolický svět kultury je v podstatě nepřirodní, daleko přesahující a velmi často negující biologickou přírodu, pudy, užitečnost a adaptaci“. Bertalanffy, L. von: Robots, Men and Minds. New York 1967, česky Člověk-robot a myšlení. Praha 1972, s. 58–59.

16 „Důsledky lidské symbolické aktivity jsou obrovské... Fylogenetická evoluce, založená na dědičných změnách, byla vytlačena historií, založenou na tradici symbolů..., symbolické světy vytvořené člověkem získaly autonomii, jako by měly vlastní život“. Bertalanffy, L. von: Tamtéž, s. 60–61. „Symbolismus je, chcete-li, božská jiskra, která odlišuje nejchudší vzorek pravého člověka od nejlépe adaptovaného zvířete. Symbolismus je differentia specifica homo sapiens...“ Tamtéž, s. 67.

přirozená evoluce, nemohl předpokládat, že jedna pozdější vývojová linie právě na bázi neuronální paměti zažehne pro přírodu konkurenční evoluci kulturní.

I když z hlediska dnešních nároků na adekvátnost teoretické reflexe skutečnosti byly rané formy mezilidské komunikace a kulturních „poznatků“ značně primitivním teoretickým výkonem, zdá se, že dobře plnily zprostředkovanou (komunikativní) i přímou strukturálně konstitutivní funkci. K. Lorenz připomíná, že přísné uchovávaní toho, co se jednou osvědčilo, je biologicky důležitější než získávání čehokoli nového. A nejstarší mechanismy selekce kulturní informace také dlouho „...plní úkol analogický úkolu genomu ve vývoji druhů“.¹⁷ Umožňují totiž reprodukci toho, co se osvědčilo. Proto nejen dědičné vzorce chování (instinkty), fixované geneticky, ale i staré kulturní archetypy, fixované jako epigenetická pravidla (Wilson), jsou dodnes důležitými konstitutivními faktory kultury.¹⁸

Ontická role sociokulturní informace se stane pochopitelnější, přihlédneme-li k tomu, že z původně sémantické přirozené informace se po vzniku kultury nutně vydělila relativně samostatná složka sociokulturní informace strukturální a sémantické. S ohledem na potřebu transformace dnešní ekologicky ohrožené kultury má však zásadní význam zjištění, že obě tyto složky nesly od počátku potenciální ontotvornou sílu, že mohly společně i samostatně sehrávat systémově transformační roli, že mohly být onticky konstitutivní.

Důkazem může být už samotný vznik kultury. Evoluční kulturní tvořivost, jak víme, nezačínala úplně z ničeho, z nějakého počátečního bodu nula, nýbrž modifikovala to, čím přirozená evoluce jakoby skončila. Díky integrativní síle sociokulturní sémantické informace (lidských emocí, vůle a myšlenek) mohla kultura přizpůsobovat hotové výsledky pozemského evolučního procesu pro člověka, mohla nově přeskupovat a tvarovat přirozeně konstituované struktury. Bioticky predeterminovaná ofenzivní adaptivní strategie člověka, která se stala i první dominantní strategií kulturního systému, byla proto dobře možná i bez teoretické představy světa v celku: bez strukturální sociokulturní informace. Přiměřenost lidských činností Zemi, či jejich funkční kompatibilita s ní, tu ještě nemusely být jištěny obecnou ontologickou teorií, regulovány morálně či politicky, nýbrž byly předem nastaveny přírodou samou: apriorní genetickou pamětí člověka.¹⁹

Lidská protipřírodní aktivita byla možná a účinná i tehdy, když stavěla na převaze obrazné a vágní informace sémantické a když se opírala jen o dílčí

¹⁷ Lorenz, K.: Die acht Todsünden der zivilisierten Menschheit. München 1973, česky 8 smrtelných hříchů. Praha 1990, s. 59.

¹⁸ Na tento problém často upozorňoval C. G. Jung: „Archetypické obrazy docela určitě rozhodují... Rozhoduje nevědomá psychologie člověka, a ne to, co si myslíme a mluvíme v mozkové komůrce nahoře v podkrovní světničce“. Jung, C. G.: Analytical Psychology. London, 1968, česky Analytická psychologie. Praha 1992, s. 172

¹⁹ Pozoruhodná je metaforická formulace S. Lema: „V tomto speciálním smyslu lze prohlásit, že zárodečnými buňkami vypovídá organismus syntetické soudy apriori: jejich drtivá většina se totiž ukazuje jako pravdivá...“ Lem, S.: Summa technologiae. Kraków 1964, česky Summa technologiae. Praha 1995, s. 230.

a zkreslenou vizi přírody. Krátce, kultura od počátku rostla podle vlastní, přírodě strukturně neadekvátní informace, rostla na úkor složité a jemné uspořádanosti přirozených ekosystémů, na úkor nenahraditelné rozmanitosti biosféry.

I v etapě rychlého vědeckotechnického pokroku, kdy se vedle strukturně neurčité sémantické informace výrazněji prosazuje také o vědu opřená (tj. mnohem určitější a potenciálně verifikovatelná) informace strukturní, zůstává určující kulturně ontotvornou informací stále především to, co díky všeobecné srozumitelnosti může mít širokou společenskou podporu a co přísně teoretické být nemůže: jednoduché teze praktické každodenní politiky, které koneckonců respektují „obyčejné“ občanské postoje, názory, hodnoty, iluze a city. Díky speciálně-vědní strukturní informaci sice poprvé vznikají kulturní abiotické struktury a technologie k přírodě šetrné, ale vzhledem k orientaci na spotřebu a na tržní regulaci kulturního systému se lidská sebezáchova „...na tomto sociálním pozadí obvykle jeví jako něco, co ještě nemá bezprostředně aktuální význam, co se dá ještě odložit do budoucnosti“.²⁰

Při hledání a prosazování nové kulturní strategie bude proto vážnou překážkou to, že fyziologickou bází obou forem konstitutivní sociokulturní informace — sémantické i strukturní — stále zůstává přirozená paměťová struktura průměrného lidského mozku: omezená, přibližná a bioticky nespojitá individuální paměť nervová. A tuto paměť, jak víme, *apriorní genetická informace našeho druhu kdysi nastavila pouze na jeho vlastní ofenzivní adaptaci*. Takže je téměř jisté, že ani rychlý rozvoj teoretického poznání (strukturní sociokulturní informace), jehož technicky vyspělá společnost dosahuje „metodami vrcholového sportu“, nebude s to přímo ovlivnit průměrnou lidskou psychiku. Vedle orientace na perspektivní oblast ekologické politiky stojí tedy před vědou a filosofií ještě jeden úkol: transformace oportunní, fylogeneticky sobecké a obtížně verifikovatelné nervové paměti člověka na paměť trvalou, spojitou a alespoň v intenci objektivní.²¹

Kdybychom vyšli z metafory genetické informace živých systémů jako od sebe oddělených svazků knih v knihovně života, mezi nimiž se téměř žádná informace nepředává, pak bychom v otázce hledání optimální onticky konstitutivní informace kulturní mohli být spíše optimističtí: sociokulturní informaci, jejíž přirozenou paměťovou strukturou jsou mozky aktuálně žijících lidí, lze totiž kombinovat neomezeně; nepředává se spolu s nosičem a každý z nás má ve své hlavě ekvivalent dvaceti miliónů svazků knih, protože naše mozková knihovna je „...desettisíckrát větší než knihovna genů“.²² Ale problém, jako vždy, je kom-

20 Král, M.: Kam směřuje civilizace? Praha, Filosofie 1998, s. 121.

21 Spolu s H. Jonasem sdílíme ovšem obavu, zda budeme vůbec s to vyvážit rozsah naší nynější moci předvídatosti a silou vědění a „...zda bez obnovení kategorie posvátného, kterou od základů vyvrátilo vědecké osvícenství, můžeme mít etiku schopnou zkrotit extrémní síly, které dnes máme a jež jsme téměř nuceni dále získávat a užívat“. Jonas, H.: Das Prinzip Verantwortung. Suhrkamp 1984, česky Princip odpovědnosti. Pokus o etiku pro technickou civilizaci. Praha, Oikoyomenh 1997, s. 50.

22 Srovnej Sagan, C.: Cosmos. New York 1980, česky Kosmos. Praha 1996, s. 278.

plikovanější; nespočívá jen v adekvátním obsahu onticky konstitutivní kulturní informace, nýbrž také v tom, aby tato vůči přírodě adekvátnější informace mohla vzhledem k ní sehrát adekvátnější ontickou roli.

DIE ONTISCHE ROLLE DER KULTURELLEN INFORMATION

Die vom Verfasser als konstitutives Element der Kultur aufgefaßte kulturelle Information ist durch die Transformation des animalen Inhalts des menschlichen neuronalen Gedächtnisses entstanden. Ihr Ursprung ist also nicht in der aprioristischen genetischen Erinnerung zu suchen, sondern im einen Teil des epigenetischen Gedächtnisses; in dem Teil, der als aposteriorisch, approximativ und phylogenetisch selbstlich aufzufassen ist. Daß diese Information der äußeren Natur struktural unadäquat ist, bildet keineswegs die einzige Ursache für die gegennatürliche Ausrichtung der Kultur. Die Hauptursache für die ontische Gegenüberstellung der Kultur und der Natur bildet die evolutionäre Beschaffenheit des Menschen selbst und die Einstellung seines Nervensystems auf eine offensiv-adaptive Strategie. Eine wichtige Aufgabe für die Philosophie und Wissenschaft ist deshalb die Präzisierung und Objektivierung der allgemeinen soziokulturellen Information im neuen ökologischen Kontext.